

Šumavské louky a pastviny vznikaly postupným odlesněním krajiny během její kolonizace již od středověku. Jejich současná podoba byla tak po staletí utvářena hospodářskou činností člověka, pastvou hospodářských zvířat, kosením luk i polážením. Díky této činnosti se na Šumavě vyvinula druhově cenná a pestrá lesní společnost.

S vysídlením obyvatel v poválečném období zanikaly obce a osady, ustala tak pravidelná péče o krajinu a postupně začaly mizet i druhy, jímž zemědělská činnost obyvatel prospívala. Bezlesé enklávy začaly postupně zarůstat a luční společenstva degradovat.

Po zrušení hraničního pásma v 90. letech 20. století se v některých enklávách znovu začalo hospodařit a postupně byly obnovovány louky a pastviny. Kvůli náročnosti na obhospodařování, odlehlosti i klimatickým podmínkám nedocházelo však, na rozdíl od luk a polí v nižších polohách, k nevhodnému intenzivnímu hospodaření. Díky tomu na horských bezlesých enklávách přežívaly konkurenčně slabé druhy, které dnes představují jednu z perel naší přírody. Pro zachování a zlepšení stavu těchto druhů i celých lučních společenstev je klíčové opět zajistit vhodnou zemědělskou činnost, na které jsou tyto druhy i společenstva vázány a díky nim nejen přežívají, ale také jejich výskyt se stabilizuje nebo rozšiřuje.

Vlivem šetrného zemědělského hospodaření je možné zachovat krajinnou mozaiku lesa i otevřených bezlesých ploch. Taková krajina vyhovuje mnoha druhům nejen rostlin, ale také bezobratlých a ptáků. Vedle zemědělského hospodaření realizujeme prostřednictvím dodavatelů další činnosti pro zachování a zlepšení stavu lučních společenstev.

Kompostování biomasy ▼

Na špatně přístupných loukách je vhodné posečenou biomasu neodvážet, ale zkompostovat. Čerstvě posečená biomasa se postupně navrství do hromad, aby docházelo k přirozenému procesu tlení. Komposty se zakrývají plachtou, aby nevysychaly a tlení započalo co nejdříve. K tomu je dále potřeba jednotlivé vrstvy mezi sebou promíchat. Zásadní je také umístění kompostu, kdy je využíván přirozený stín.

Zkompostovaný materiál je možné po několika letech tlení aplikovat zpět na danou louku nebo aplikovat na jinou vybranou plochu. Ze špatně dostupných míst je efektivnější odvézt kompost než čerstvou nebo usušenou biomasu. Objem kompostu je totiž výrazně menší.

Aplikace kompostu ►

Opakovaným sečením a výhrabem biomasy dochází na loukách k postupnému odčerpávání živin. Některé plochy jsou již natolik chudé, že je žádoucí živiny na ně zpět dodat. To se provádí buď hnojením statkovým hnojivem nebo aplikací kompostu.

Obvykle během podzimu se proto na plochy aplikuje zkompostovaná biomasa, která se do jara zapraví a živiny se dostanou zpět do půdy.

Aplikace zeleného sena ►

Na čerstvě obnažená místa, která vznikají v okolí staveb, liniových výkopů, skládek dřeva apod., je vhodné rozhodit biomasu z jiných vytipovaných druhově bohatších ploch. Takové plochy se sečou ještě před vysemeněním cílových druhů.

Zakrytím obnažené půdy se zamezí nejen šíření rudérálních druhů, ale také výpalu plochy sluncem, vysychání a následné erozi. Zároveň se z přinesené biomasy uvolní semena žádoucích druhů bylin a trav. Dochází tak k rychlejší obnově porostu.

Strhávání drnu ►

Na rašelinné louky přirozeně patří řada ostřic, bylin a mechorostů. Roste zde také mech rašelinník odchýlný, ten dokáže přerůst okolní vegetaci a tím se zde sníží druhová pestrost.

Dříve se rašelinník vyhrabával, používal se jako stelivo. Díky tomu měla vegetace mezernatou podobu a konkurenčně slabé druhy (např. rozchodník huňatý, rosnatka okrouhlostá) zde měly svůj životní prostor. V dnešní době napodobujeme tuto činnost na malých ploškách nejčastěji křovinořezem.

Vyhrabávání stařiny a vertikutace

Vyhrabávání stařiny je vhodné zejména na plochách, které dlouho ležely ladem, ale také na plochách s výskytem konkurenčně slabých druhů. Menší plošky je možné zvládnout ručně – hráběmi, na větších plochách je vhodné využít mechanizaci.

Vertikutace je činnost, která narušuje horní vrstvičku půdního povrchu. Na vertikutátoru je možné nastavit hloubku, do které nože a pružinky narušení provedou.

Smyslem vertikutace na ochranně cenných pozemcích je odstranit nežádoucí mechorosty, zplstnatělou biomasu a drobně narušit půdní povrch. Provádí se jen maloplošně, na lokalitách s výskytem druhů, které by v zapojeném trávníku neměly šanci přežít (např. hořeček, kociánek).

Vyhrabávání stařiny i vertikutaci je nejlepší provádět v březnu–dubnu nebo říjnu–listopadu. Neohrožíme tím klíčící rostliny ani vývoj drobných bezobratlých.

Kácení

Bez soustavné péče o louky a pastviny se na lokalitách rychle šíří nálety dřevin. V šumavských podmínkách se jedná zejména o smrky, břízy a borovice.

Řada bezlesých enkláv (často opuštěných vesnic), kde se přestalo tradičně hospodařit, postupně zarůstá lesem. Na místech, kde je ještě možná a smysluplná obnova lučních společenstev, přistupujeme ke kácení náletových dřevin.

Úkol to není snadný především po technologické stránce. Často se jedná o stromy zavětvěné až k zemi. To komplikuje jak kácení, tak přibližování stromů na skládku.

Názory veřejnosti na tuto aktivitu jsou velmi odlišné. Je třeba si však uvědomit, že Šumavu dělají Šumavou lesy v pestré mozaice s rašelinnými, podmáčenými, suchými, živinově různě bohatými loukami. Takovou bohatou škálu biotopů ocení nejen milovníci přírody, ale zejména řada druhů bezobratlých živočichů.

> www.npsumava.cz

Péče o luční společenstva v NP Šumava

Seč ručně vedenou sekačkou, křovinořezem, malotraktorem

Seč slouží k odstranění biomasy, která by jinak vytvořila na ploše „deku“ a znemožnila by tak růst konkurenčně slabším druhům.

S biomasou se také odváží živiny. Na chudších loukách je vhodné živiny zpět doplňovat pastvou nebo aplikací uleželého hnoje či kompostu. Sečí se také omezuje rozrůstání agresivnějších druhů trav, bylin a náletových dřevin.

Rašelinné, podmáčené a nerovné plochy je žádoucí sekat ručně – křovinořezem nebo kosou. Sušší rovnější plochy je možné sekat ručně vedenou sekačkou nebo malotraktorem.

Důležité je též vybrat vhodný termín seče, aby se stihly vysemenit druhy žádoucí (např. orchideje) a potlačily druhy nežádoucí (např. invazní lupina mnohohlávková). Dobu zásahu je zároveň nutné sladit s výskytem živočichů, kteří jsou citliví na tento zásah – zohlednit hnízdění ptáků, rozmnožovací cyklus hmyzu apod.

Hrabání posečené biomasy ▲

Posečenou biomasu je nutné důkladně vyhrabat. Pokud má vegetace na ploše dobré složení druhů (nejdou zde expanzní a invazní druhy), je vhodné biomasu na místě usušit na seno. Při vhodně zvoleném termínu seče tak dojde k vysemenění rostlin, zejména bylin. Semenná banka a následně ani porost není ochuzován o druhy šířící se semeny.

Odvoz biomasy ►

Odvoz biomasy z posečené louky není vždy snadný. Některé plochy jsou špatně přístupné, podmáčené, svažité. Hlavně na dlouhodobě nevyužívaných ale živných loukách může být biomasy mnoho.

I na samotný odvoz je potřeba myslet při plánování jednotlivých opatření. Z hůře přístupných ploch se shrabaná biomasa tahá ručně pomocí plachty nebo jednoduché lanovky. Kde to terén dovolí, odváží se biomasa na přívěsu volně ložená. Na dobře přístupných a rovných loukách lze biomasu usušit na seno.

Pastva skotu, ovcí, koní

Pastva je jedním ze způsobů, jak udržovat bezlesí v takovém stavu, aby se na něm nerozšiřovaly konkurenčně silné nebo nežádoucí druhy.

Během pastevní sezóny se na šumavských pastvinách objevují stáda krav, ovcí i koní.

Druh pasených zvířat je vždy potřeba přizpůsobit pasené ploše.

Ovce a koně jsou selektivními spásáči, jsou vybíraví a spásají porost poměrně nízký (na výšku cca 3 cm).

Pastva koní se osvědčuje na plochy přerůstající expanzními druhy jako je třtina chloupkatá a ostřice třeslicovitá. Stáda ovcí jsou vhodná na spásání svaňů, chudých pastvin nebo vřesovišť. Naproti tomu skot spásá porost na cca 5 cm výšky, spase i živnější a větší plochy.

Pro pasenou plochu je také zásadní vhodný termín pastvy volený s ohledem na výskyt cílových druhů (orchideje, hořeček apod.) či rušení živočichů (např. tetřevky).

Na pastvinách je důležité nejen samotné spásání porostu zvířaty, ale také jejich pohyb a přítomnost na pastvině. Při pohybu stáda na pasené ploše dochází k přirozenému narušování drnu. Vznikají různé velké otevřené plošky (tzv. gapy), které uvítají zejména konkurenčně slabé druhy (např. hořeček, vratička) a bezobratlí. Na pasené plochy sezónní pastva dodá také optimální množství dusíku a dalších živin.

Rostlinné druhy závislé na pravidelné péči

Nejohroženějšími šumavskými druhy rostlin jsou druhy různých typů bezlesí. Ze 73 kriticky ohrožených druhů je vázáno na nějaký typ bezlesí hned 62.

Člověk zásadním způsobem ovlivnil původní fragmenty primárního bezlesí. Na jednu stranu vytvořil velké plochy sekundárního bezlesí, které do nedávné doby obhospodařoval a kde světlo milné druhy našly své druhé optimum. Na straně druhé zásadním způsobem změnil mnoho parametrů prostředí, ať již jde o plošné odvodnění, úpravy toků, budování cest, eutrofizaci, dramatický zásah do dynamiky přirozených lesů i do populací velkých savců.

Tyto všechny faktory měly potenciál blokovat na některých místech přirozenou sukcesí a zachovat podmínky pro přežívání světlo milných druhů rostlin i živočichů. Změna těchto přirozených podmínek a také upuštění od extenzivního obhospodařování sekundárních biotopů představuje aktuálně největší hrozbu pro mnohé cenné druhy šumavských rostlin.

Autorky textu: Eva Nováková, Romana Roučková
Autoři fotografií – rostliny: Libor Ekrt (tučnice, prha, všivec), Petr Koutecký (rozchodník, běloprstka), Romana Roučková (hořeček, prstnatec, vstavač, vratička, louka na úvodní straně), Milan Štech (kociánek, hořec)
Autorka fotografií – management: Eva Nováková
Letáček byl zpracován v rámci projektu Péče o nelesní typy přírodních stanovišť v NP Šumava (reg. číslo: CZ.05.4.27/0.0/0.0/17_078/0006885). Tento projekt je spolufinancován Evropskou unií – Evropským fondem pro regionální rozvoj v rámci Operačního programu Životní prostředí.

tučnice obecná

Elegantní masožravka. Roste zejména na prameništích a rašelinných loukách. Nemá ráda přerůstání konkurencí.

rozchodník huňatý

Drahokam rašelinných luk. V ČR roste na čtyřech lokalitách, z toho jsou dvě na Šumavě. Nesnáší přerůstání konkurencí.

hořeček mnohotvarý český

Rodák Českého masivu. Mimo ČR roste pouze za hranicemi v Německu, Rakousku a Polsku. Druh chudých luk a pastvín.

kociánek dvoudomý

Oblíbená skalnička. Ve volné přírodě ohrožen zarůstáním lokalit.

prstnatec májový

Nejběžnější orchidej v ČR. Druh vlhkých a rašelinných luk. Vlivem intenzivního hospodaření z krajiny rychle mizí.

vstavač kukačka

Velmi vzácná orchidej. Dříve hojný druh, který z krajiny téměř vymizel.

vratička heřmánkolistá

Drobná kapradinka. Roste v suchých, živinově chudších trávnících.

hořec panonský

Alpský rodák symbolem šumavských luk. Hojný v oblasti Šumavských plání.

prha arnika

Prastará léčivka. Roste v suchých, živinově chudších trávnících.

všivec bahenní

Silně ustupující druh. Poloparazit rostoucí na rašelinných a slatinných loukách.

běloprstka bělavá

Víla pastvín a vřesovišť. Chladnomilný druh orchideje. Nemá ráda konkurenci.